

## **GÖRÜŞLER / OPINIONS**

### **Elektronik Belge Yönetimi Üzerine InterPARES Projesi ve Türkiye Takımı Faaliyetleri**

### **InterPARES Project on the Electronic Records Management and Team Turkey Activities**

Özgür KÜLCÜ\* ve Tolga ÇAKMAK\*\*

#### **Öz**

*InterPARES, 1999 yılında başlatılmış ve üç aşamadan oluşan bir projedir. Projenin üçüncü aşaması olan InterPARES 3, Türkiye'nin de içinde yer aldığı 15 takımla gerçekleştirilmektedir. Daha önce tamamlanan InterPARES projelerinin (InterPARES 1, 1999-2001; InterPARES 2, 2002-2007) ortaya koyduğu kuramsal ve metodolojik yaklaşımlar, küçük organizasyonlardan büyük teşkilatlara kadar elektronik bilgi ve belge yönetimi sistemlerinin geliştirilmesinde geniş bir alanda uygulama potansiyeli taşımaktadır. Ancak özellikle daha önce güçlü bir bilgi/belge sistemi ile yapılandırılmamış organizasyonlarda elektronik bilgi ve belge yönetimi uygulamalarının geliştirilmesi konusunda ciddi profesyonel desteklere gereksinim duyulmaktadır. Bu doğrultuda InterPARES 3 Projesi, daha önceki projelerde sayısal koruma üzerine geliştirilen kuram ve metodolojiyi, arşiv kaynağı olarak uzun dönemli saklama gereği duyulan belgelere sahip kurumlara yönelik uygulama modellerini geliştirmek için kullanmayı amaçlamaktadır.*

**Anahtar sözcükler:** Elektronik belge yönetimi, InterPARES Projesi, Türkiye

#### **Abstract**

*InterPARES Project was started in 1999 and it has three stages. Today, InterPARES 3 Project studies are carried with 15 teams that contain Turkey. While the conceptual and methodological findings of InterPARES 1 and InterPARES 2 (InterPARES 1/ 1999-2001; InterPARES 2/ 2002-2007) are equally applicable to larger and smaller organizations and programs, archives with limited resources, which often have the greatest need for assistance, will result in the outcomes of the research difficult to apply without specific directions on how to move forward. This research project will translate the theory and method of digital preservation drawn from research to date into concrete action plans for*

\* Yrd.Doç.Dr.; Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Beytepe, Ankara.(kulcu@hacettepe.edu.tr)

\*\* Arş.Gör.; Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Beytepe, Ankara. (tcakmak@hacettepe.edu.tr)

*existing bodies of records that are to be kept over the long term by archives and archival record units within organizations endowed with limited resources.*

**Keywords:** *Electronic records management, InterPARES Project, Turkey*

## Elektronik Belge Yönetimi Üzerine InterPARES Projesi

Elektronik ortamda belgelerin özgünlüğü ve güvenilirliğinin sağlanması, bütünlüğünün korunması ve uzun süre saklanabilmesi üzerine yürütülen uluslararası bir proje olan InterPARES 3 Projesine (The International Research on Permanent Authentic Records in Electronic Systems; Elektronik Sistemlerde Belgelerin Özgünlüğünün Korunması Üzerine Uluslararası Araştırma Projesi) 13 ülkenin ardından Türkiye de, 28-30 Nisan 2008 tarihinde Oslo'da yapılan zirvede katılmıştır. Bu zirvede Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Özgür Külcü Projenin Türkiye Direktörü olarak atanmış ve Türkiye takımının örgütlenmesinden sorumlu kılınmıştır.

InterPARES 3 projesi 2007'nin sonunda başlatılmış ve 2012'ye kadar devam edecektir. Proje InterPARES 1 ve 2'nin çıktıları üzerine inşa edilmiştir. Daha önceki aşamalarda elektronik ortamda belge uygulamalarına dönük kuramsal olarak geliştirilen uygulama örnekleri, rehber doküman ve standartların yaşama geçirilmesi, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerde uygulama koşullarının incelenmesi projenin hedefleri arasında yer almaktadır. Ayrıca ilgili alanda eğitim programlarının tanımlanması, sürekli eğitim ve akademik programlarının oluşturulması eğitim modüllerinin geliştirilmesi diğer proje amaçlarıdır.

Proje'nin 3.aşamasındaki katılımcı ülkeler/bölgeler sırasıyla aşağıdaki gibidir:

- |                               |                    |
|-------------------------------|--------------------|
| ♦ Afrika Takımı               | ♦ Kolombiya Takımı |
| ♦ Brezilya Takımı             | ♦ Kore Takımı      |
| ♦ Çin Takımı                  | ♦ Malezya Takımı   |
| ♦ Hollanda ve Belçika Takımı  | ♦ Meksika Takımı   |
| ♦ İngiltere ve İrlanda Takımı | ♦ Norveç Takımı    |
| ♦ İtalya Takımı               | ♦ Singapur Takımı  |
| ♦ Katalonya Takımı            | ♦ Türkiye Takımı   |

InterPARES 3 Projesini daha yakından incelemek için InterPARES proje geçmişine göz atmakta yarar görülmektedir.

1999 yılında başlatılıp 2001 yılında tamamlanan InterPARES 1 projesi; elektronik belgelerin, orijinallüğünün korunması üzerine odaklanmıştır. Bu noktada veri tabanlarında ve doküman yönetim sistemlerinde bulunan ve üretilen metinsel dokümanlar öncelikli olarak değerlendirilmiştir. Proje, özgün elektronik belgelerin korunması ve seçimi için metodlarla birlikte elektronik belgelerin özgünlüğü ile ilgili kavramsal gereklilikler gibi çeşitli bulgular üretmiştir. Tüm bulgular; *"The Long Term Preservation of Authentic Electronic Records: Findings of the InterPARES Project"* başlığıyla yayımlanan kitapta yer almıştır (InterPARES 1 Project, 2009).

InterPARES 1 Projesinin üzerinde yoğunlaştığı konu, günümüzde elektronik belge yönetimi yazılım uygulamalarına yönelik ilk ve tek standart olan DoD 5015.2'dir. Standart Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı tarafından yayımlanmış ve konuyla ilgili tüm sektörler ve organizasyonlar tarafından kabul edilmiştir. InterPARES 1 projesi DoD 5015.2 standardı üzerine, elektronik belgelerin sürekli muhafazası ve özgünlüğünün korunması konularında yeni yaklaşımlar getirmiştir.

InterPARES 1 projesinde yer alan çalışma grubu; tarih, hukuk, bilgisayar bilimleri ve mühendislik, bilgi bilimleri ve kimya gibi çeşitli disiplinlerdeki profesyoneller ve bilim adamlarından oluşmuştur. Bununla birlikte projede anahtar nitelik taşıyan kavram ve metodolojiler arşivcilik alanından sağlanmıştır.

InterPARES 1 projesinin 2001 yılında tamamlanmasının ardından projenin ikinci aşaması olan InterPARES 2 projesi 2002 yılında başlatılmış ve 2007 yılında projenin kapanışı yapılmıştır. InterPARES projesinin bu bölümünde daha çok belgelerin yaşam döngüsü içindeki durumu, orijinalliği ve koruma altına alınması üzerinde durulmuştur (InterPARES 2 Project, 2009).

InterPARES 2 projesi uluslararası anlamda işbirliği içeren bir proje olmakla birlikte;

- ◇ Kanada Sosyal ve İnsani Bilimler Araştırma Konseyine bağlı olan Büyük İşbirlikel Araştırma Girişimi Programı,
- ◇ Ulusal Tarihse Yayınlar ve Belgeler Komisyonu,
- ◇ Birleşik Devletler Ulusal Bilim Derneği tarafından fonlanmıştır.
- ◇ Projenin bu bölümü; *“InterPARES 2 projesi Deneyimsel, Etkileşimli ve Dinamik Belgeler”* başlığıyla yayınlanmıştır. Proje;
- ◇ Güvenilir ve orijinal belgelerin üretimi ve sürekliliği,
- ◇ Deneyimsel, etkileşimli ve dinamik bilgisayar teknolojilerini kullanarak kurgulanan sanatsal, bilimsel ve kamu yönetim kapsamındaki özgün belgelerin uzun süreli koruma altına alınmasını amaçlamıştır (InterPARES 2 Project, 2009).

InterPARES 2 projesinde; medya hassaslığı, teknolojik eskime, dijital sistemlerin uyumsuzluğu ve çalışabilirliği ile ilgili çözülmesi gereken sorunları üzerinde durulmuştur. Projede toplumun mali haline gelmiş, sayısal olarak kayıtlı olan kültürel mirasının, gelecek kuşaklar tarafından erişilebilir kılınmasının garanti altına alınması amaçlanmıştır. Ayrıca bu bağlamda projede dünyanın her yerinden bilim ve sanat alanlarındaki akademisyenler, arşivistler, sanatçılar, bilim adamları, endüstri alanındaki uzmanlar ve hükümet temsilcileri yer almıştır (InterPARES 2 Project, 2009).

InterPARES Projesinin üçüncü aşaması ise, 2007 yılında InterPARES 2 projesinin tamamlanmasının hemen ardından başlamış ve 2012 yılına kadar sürmesi planlanmıştır. Bu süre içinde projenin birinci ve ikinci aşamalarında yapılan çalışmaların uygulama alanlarında ne derece kullanıldığının saptanması ve mevcut durumun betimlenmesi

hedeflenmektedir. Uygulamaların yürütüleceği alanlar kapsamında küçük ve orta ölçekli işletmeler ve bilgi ve belge hizmeti veren tüm kurumlar yer almaktadır. InterPARES 3 Projesinin önemli bir hedefi de alan ile ilgili akademik kaynakların geliştirilmesi ve elektronik belge yönetimi üzerine kurumsal eğitim programlarının tanımlanmasıdır. Bu bağlamda kurumsal idari yapının tanımlanması ve elektronik belgeler üzerine kurumsal politika ve stratejilerin geliştirilmesine yönelik çeşitli araştırmalar ve analizler yapılmaktadır (InterPARES 3 Project, 2009).

Günümüzde gelişen teknolojiler ve altyapı olanakları elektronik ortamda belge üretimini son derece kolaylaştırmıştır. Ancak bu belgelerin gerektiğinde yeniden kullanılabilirliğinin sağlanması, uzun süre kullanım değeri taşıyan ya da resmi niteliği olan elektronik belgelerin özgünlüğünün ve güvenilirliğinin korunması üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konuyu oluşturmaktadır. Bu nedenle uluslararası arenada alanında tek proje olan InterPARES 3 Projesinde yürütülen çalışmalar önemsenmektedir.

### InterPARES 3 Projesi Kapsamı ve Hedefleri

Sayısal belgeler ve ilişkili uygulamalar günlük yaşamdan bilimsel araştırmalara, iş yaşamından kamusal uygulamalara kadar etki alanını giderek büyümektedir. Bu konularda başta InterPARES 1 ve InterPARES 2 olmak üzere gerçekleştirilen uluslararası araştırma projelerinde kuramsal olarak bilgi birikimi sağlanmış; sayısal ortamlarda üretilen ya da kullanılan belgelerin özgünlüğünün uzun süre korunması üzerine hangi politikaların, stratejilerin ve standartların kullanılabileceği belirlenmiştir. Ancak uygulamada sayısal ortamda belgesel kaynakların korunması üzerine sorunlar devam etmektedir. Bu konuda özellikle,

1. Sayısal belgele koruma işlemlerinin yürütüleceği yapısal, idari, yasal ve fonksiyonel kapsamın tanımlanması,
2. Üretilen sayısal materyallerin korunmasına dönük kurumsal koşullar ve karakteristiklerin belirlenmesi,
3. Üretilen materyallerin tipolojisi; dokümanter ve teknolojik özelliklerinin saptanması,
4. Mali ve insan kaynaklarının ilgili alanı ne oranda sınırladığının ortaya konulması,
5. İlgili materyallerin üretildiği ve korunduğu alanların tanımlanması,
6. Eğitimli profesyonellere, eğitim programlarına ve kaynaklara erişim gereksinimleri ile ilgili koşulların saptanması gerekmektedir.

InterPARES Projesi 3. aşaması süresince:

1. Geliştirilen genel kuram ve yöntemler kurumlarda nasıl uyarlanabilir ve etkin olarak nasıl kullanılabilir?
2. Her içerikte tüm belge yapıları için gereklilik koşullarını etkileyen faktörler nelerdir?

3. Bu operasyonlar için hangi nitelikte profesyonellere ve çalışanlara gereksinim vardır? sorularını cevaplandırmaya yönelik detaylı çalışmaların yürütülmesi hedeflenmektedir.

Bu kapsamda, kurumsal eğitim uygulamaları içeren teknik modüller oluşturulacak, sürekli eğitim çalışmaları gerçekleştirilecek, sayısal içeriğin işletilmesi, korunması ve uzun dönemli saklama koşulları konusunda uzman personelin yetiştirilmesi üzerine akademik programların geliştirilmesi hedeflenmektedir (InterPARES 3 Project, 2008).

Günümüzde geliştirilen yasal düzenlemelere karşın kurumların önemli bir kesimi, sayısal belgelere yönelik hizmet politikalarının geliştirilmesi noktasında ciddi problemler yaşamaktadırlar. Öte yandan yapılan araştırmalara göre günümüzde sadece yasal kovuşturmalarda kapsamında dolandırıcılık üzerine incelemelerin %80'i sayısal belgeler üzerinden yürütülmektedir. Kurumsal haberleşme ve bilgi alışverişinde e-posta kullanımı batı ülkelerinde %90'ı geçmiş bulunmaktadır. Bu durum üretilen sayısal kayıtların içeriğinin bozulmadan korunması kadar imhası konusunda da ayrı bir problemi ortaya koymaktadır. Son dönemlerde sayısal içeriğin büyüme oranı inanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Sadece İsviçre'deki CERN laboratuvarlarında ATLAS Projesi kapsamında bir yılda 4,5 milyon CD'nin biriktirildiği bildirilmektedir. Son dönemlerde giderek değişen ortamlarda sayısal içeriğe erişim (örneğin delikli kartlarda saklı bilgiye erişim, kayıt ortamı korunsa dahi içeriğin bozulması riski) önemli sorun haline gelmektedir. Bu koşullar çerçevesinde InterPARES 3 Projesi; kamusal, yönetsel, iş süreci, araştırma amacı, sanat, eğlence ve sosyal aktiviteler sonucu üretilen ya da sağlanan sayısal belgelere yönelik sorumluluğu bulunan kurumlara odaklanmaktadır. Proje, ilgili içeriğin potansiyel tüm kullanıcıların gereksinimlerini karşılayacak biçimde özgünlüğü ve doğruluğu korunarak uzun dönemlerde saklanmasına dönük programlar geliştirmeyi amaçlamaktadır (InterPARES 3 Project, 2008).

Proje amaçları çerçevesinde erişilmek istenen sonuçlara ilişkin maddeler şöyle sıralanmaktadır:

1. Sayısal içeriğe yönelik yasal ve idari düzenlemeler, standartlar ve uygulama örnekleri ile politikalar konusunda ilgili çevreye destek hizmetleri vermek,
2. Kurumlarda var olan ya da beklenen sayısal materyallerin korunmasına dönük sistemlerin bir parçası olarak; uygulanabilir politikalar, stratejiler, düzenlemeler ve eylem planları geliştirmek,
3. Alan çalışması olarak seçilen üniversitelerde güvenilir belge üretimi ve korunması konusunda geliştirilen sistemlerin InterPARES 1 ve 2 çıktıları ile diğer ilgili çalışmalara dayanarak uygulanabilirliğini sınamak,
4. Bu projelerin belge koruma çözümlerinde uygulanabilirliğini sınamak,
5. Bu projelerde ortaya çıkan kuram ve yöntemlerin yenilenmesi ve gereksinimler doğrultusunda gözden geçirilmesini sağlamak,
6. Kurumsal idari yapı, sosyal ve kültürel çevre dışında uygulama alanlarında ve yasal çevrelerde geliştirilen kuram, yaklaşım ve prensiplerin uygulamaya geçirilmesinde etkin rol oynamak,
7. Kurumlarda ilgili alanda yaşanacak sorunlar konusunda yardımcı olmak,

8. Aşağıdaki konularda eğitim materyalleri geliştirmek:
9. Kurumlarda görevli personelin, sayısal içeriği yönetebilmesi konusunda yardımcı olacak eğitim materyallerini geliştirmek,
10. İlgili alanda profesyonel demek ya da organizasyonlarda görevli personele kariyer geliştirme konusunda yardımcı materyalleri geliştirmek
11. Sayısal koruma ve etkinlik sağlama yöntemleri konusunda üniversite programları geliştirmek,
12. Sayısal koruma alanında araştırma ve eğitim çalışmalarına yönelik güçlü bir ağ oluşturmak,
13. Bu projede gerçekleştirilen araştırmaların, ortaya çıkan verilerin, yerel, ulusal ve uluslararası paydaşlarla paylaşımını sağlamak (InterPARES 3 Project, 2008).

Belirlenen bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki araştırma soruları oluşturulmuştur:

1. Sayısal içeriğin korunmasına dönük hangi yasal ve idari mekanizmalar vardır ve bu mekanizmalar üzerinde etkili olmanın en iyi yolu nedir?
2. Sayısal belgelerin korunması üzerine geliştirilen bilgiyi üniversite arşivi, ilgili organizasyon ya da programlara nasıl uygulayabiliriz?
3. Bu arşivler kendilerini sayısal koruma konusuna ne zaman ve nasıl hazırlayacaklardır?
4. Arşivlerin sahip olduğu diğer sorumluluklar ile sayısal belgelerin korunması arasında hangi farklılıklar söz konusudur?
5. Kurumlarda ne tür sayısal belgeler üretilmektedir ve yakın gelecekte ne tür sayısal belgeler üretilecektir; bunların üretimi, yönetimi ve korunması konusunda öncelikle hangi sorunlar söz konusudur?
6. Sayısal belgelerin üretildiği birimler ile bunların depolandığı arşivler arasında nasıl bir ilişki söz konusudur?
7. Bu arşivler sayısal belgelerin kontrolü konusunda hangi politika, strateji ve düzenlemelere sahiptirler?
8. Elektronik belgelerin uzun süre korunması üzerine hangi eylem planları geliştirilmiştir ya da geliştirilmesi planlanmaktadır?
9. Geliştirilen uygulamalar aynı içerikte hizmet veren diğer kurumlarda da uygulama potansiyeli taşımakta mıdır?
10. Geliştirilen uygulamalar bir kurumda işlerin yürütülebilmesi için tek başına yeterli midir?
11. Geliştirilen uygulamalar uluslararası kullanım değeri taşımakta mıdır?
12. Üniversitelerde sayısal belgelerin korunması için politikalar, düzenlemeler ve eylem planları geliştirenlerin yetenek ve bilgi birikimlerinin ne düzeyde olması gerekir?
13. Sürekli gelişen ve yenilenen ortamlarda belge yöneticilerinin sayısal belgelerin korunmasına dönük bilgi birikimlerinin güncel tutulması nasıl sağlanabilir? (InterPARES 3 Project, 2008).

InterPARES 3 Projesi kapsamında Türkiye takımı belirlenen amaçlara ulaşmaya yönelik olarak aşağıdaki soruları yanıtlamaya yönelik çalışmalar da bulunmaktadır:

1. Sayısal içeriğin korunmasına dönük hangi yasal ve idari mekanizmalar vardır ve bu mekanizmalar üzerinde etkili olmanın en iyi yolu nedir?
2. Kurum arşivi, organizasyon ya da programlara sayısal belgelerin korunması üzerine geliştirilen bilgi nasıl uygulanabilir?
3. Bu arşivler kendilerini sayısal koruma konusunda ne zaman ve nasıl hazırlayacaklar?
4. Arşivlerin sahip olduğu diğer sorumluluklar ile sayısal belgelerin korunması arasında hangi farklılıklar söz konusudur?
5. Kurumlarda ne tür sayısal belgeler üretilmektedir ve yakın gelecekte ne tür sayısal belgeler üretilecektir, bunların üretimi, yönetimi ve korunması konusunda öncelikle hangi sorunlar söz konusudur?
6. Sayısal belgelerin üretildiği birimler ile bunların depolandığı arşivler arasında nasıl bir ilişki söz konusudur?
7. Bu arşivler sayısal belgelerin kontrolü konusunda hangi politika, strateji ve düzenlemelere sahiptirler?
8. Elektronik belgelerin uzun süre korunması üzerine hangi eylem planları geliştirilmiştir ya da geliştirilmesi planlanmaktadır?
9. Geliştirilen uygulamalar aynı içerikte hizmet veren diğer kurumlarda da uygulama potansiyeli taşımakta mıdır?
10. Geliştirilen uygulamalar uluslar arası kullanım değeri taşımakta mıdır?
11. Kurumlarda sayısal belgelerin korunması için politikalar, düzenlemeler ve eylem planları geliştirenlerin yetenek ve bilgi birikimlerinin ne düzeyde olması gerekir?
12. Sürekli gelişen ve yenilenen ortamlarda belge yöneticilerinin sayısal belgelerin korunmasına dönük bilgi birikimlerinin güncel tutulması nasıl sağlanabilir?

## InterPARES Projesi Metodolojisi ve Türkiye Takımı Faaliyetleri

InterPARES Proje kapsamındaki araştırmalar, uluslararası literatürde eylem araştırmaları (action research) olarak geçen yöntemle dayanılarak yürütülmektedir (McNiff ve Whitehead, 2006). Eylem araştırmaları eleştirel yansıtma ve sorgulama yoluyla yaşamın kalitesini artırmak için önceden planlanmış, düzenlenmiş ve işbirliğine dayalı sistematik incelemeler (Uzuner, 2005; Mills, 2003; Johnson, 2002; Bogdan ve Biklen, 1998) şeklinde tanımlanmaktadır.

Eylem araştırması, bir eylemi takip eden (proje kapsamında sayısal belgeler) katılımcı ve yinelenmecı yöntemlerin aynı anda birlikte kullanımını gerektirmektedir. Eylem araştırmaları, incelemeler ve değerlendirmeler sonucu yenilenmelerde toplum üyeleri ile araştırmacıların birlikte yer almasını gerektirmektedir (Greenwood ve Levin, 2003). Eylem

araştırmalarında yoğun olarak alan çalışmalarının (case study) yapılmasını, araştırma alanıyla doğrudan iletişime geçilmesini ve incelemelerin alan üzerinde gerçekleştirilmesini gerektirmektedir.

Aşağıda tanımlanan metodolojik uygulamalar InterPARES Projesi kapsamında yürütülecek araştırmalarda göz önünde tutulacak unsurları içermektedir.

### *Problem Tanımlanması*

Başlangıç olarak, çalışmaları yürütecek ortaklar koruma planlarının geliştirileceği sayısal materyal yapılarını, tasarlanacak ya da uygulanacak sistemi ve politikaları tanımlamalıdır.

### *Veri Toplama*

Arşiv metodolojisi kullanılarak araştırma yürütülecek alanla ilgili veriler toplanmalıdır. Ayrıca görüşmeler, diplomatik yöntemler, modellemeler ve metin analizler yapılmalı, veriler bilginin kayıtlı olduğu dokümanter ya da teknolojik ilgili her ortamdan toplanmalıdır.

### *İlk Sınama*

Farklı İçerikteki Farklı Çözümlerin Test Edilmesi: Tüm takım üyeleri (yardımcı araştırmacılar, destek elemanları, alan çalışmasına katılanlar ve araştırma ortakları, öğrenciler) alan çalışmasının yürütüldüğü konuda kendi düşünce, görüşler ve planlarını açıkça birbirleriyle paylaşabilmelidirler. Bu eylem planları arasında gerektiğinde stratejiler, protokoller, fonksiyonel gereksinimler, düzenlemeler, beklenen çıktılar vardır. Planlar uygulanmalı ve test edilmelidir, performans değerlendirme çalışmalarını içermelidir, gerektiğinde kıyaslamalara gidilmelidir.

### *İlk Sınamanın Karşılaştırması*

Sonuçlar tüm takım çalışanları ile paylaşılmalıdır. Bu sonuçların değerlendirmesi gerçekleştirilen her eylemi açıkça tanımlamamızı ve eylem planlarımızın gözden geçirilmesini sağlar.

### *İkinci Sınama*

İçeriğin Gözden Geçirilmesi: Değerlendirmeden sonra test sonuçlarındaki sorunları ve ortaya çıkan kazanımların tanımlanması için ikinci sınama gerçekleştirilir. İkinci sınama alan çalışması kapsamındaki her bir unsur için gerçekleştirilip tekrar test edilir.

### *İkinci Sınamanın Karşılaştırması*

Veriler yandaşlarla karşılaştırılır. Örneğin aynı türde ortak organizasyonlar (şehir arşivleri, üniversite arşivleri, cemiyet arşivleri), içeriğe yönelik en uygun çözüme karar vermek için hangi kritik faktörlerin oluşturulacağı ve dokümanter form, teknoloji, kurumsal kültür

ya da fonksiyon, ya da diğer çevresel unsurlarla ilişkiler. Karşılaştırma genel sonuçlara götürmelidir. Böylece diğer takımlarca yürütülmüş olan bir alan çalışması ve sonuçları karşılaştırma için iyi bir örnek olabilir.

### *Yansımalar, Analizler ve Sentezler*

Alan çalışması sürecinde araştırmacılar ve ortaklar ön yargılar yerine kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde çalışmalarını tanımlamak durumundadırlar.

InterPARES 3 Projesinin bir parçası olarak Türkiye Takımı tarafından gerçekleştirilen ilk faaliyetler, Projenin uluslararası takımı tarafından geliştirilen metodolojik yaklaşımların Türkiye’de uygulanabilirliği konusunda saha araştırmaları yapmak olmuştur. Projede geliştirilen politika, içerik, belge ve belge koruma analizi aşağıdaki unsurları içermektedir:

1. Alan Çalışması İçerik Analizi (Case Study Contextual Analysis)
  - a. Kurum, yerleşim, gelişim, yasal statü, idari yapı, mali destek, kaynaklar, yönetim, sınırlamalar, amaç ve hedefler,
  - b. Belge üretimi ile sonuçlanan aktiviteler: İdari ve yönetsel çerçeve, genel tanımlama, aktivite türleri, aktivitelerde ortaya çıkan dokümanlar, var olan belge yönetim programı, belge işlemlerinde sorumlu personel, belge işlemlerine yönelik stratejiler, yasal gereksinim ve sınırlamalar, idari gereksinim ve sınırlamalar, teknolojik gereksinim ve sınırlamalar, etik gereksinim ve sınırlamalar.
  - c. Kurumsal Politikalara Yönelik Alan Çalışması (Policy Case Studies) Yaparken Cevaplayacağı Sorular (Toplam 18 tanımlanmış soru).
2. Belgelere Yönelik Alan Çalışması (Records Case Studies) Yaparken Cevaplayacağı Sorular (Toplam 11 tanımlanmış soru).
3. Belge Saklama Sistemlerine Yönelik Alan Çalışması (Records Keeping Case Studies) Yaparken Cevaplayacağı Sorular (Toplam 14 tanımlanmış soru).

### **Türkiye Takımı Faaliyetleri**

InterPARES Türkiye Takımı, ayrıntıları çeşitli yayınlarda yer alan, yukarıdaki alan çalışması metodolojisini uygulamaya dönük yaptığı saha çalışmaları sonucunda, belirlediği 17 farklı kurumda incelemelerini tamamlamıştır.

Kurumlarda elektronik belge yönetimine ilişkin koşulları, sorunları ve beklentileri tespit etmeye dönük olarak hazırlanan alan çalışmaları kapsamlı bir şekilde durum saptaması yapmaya olanak sağlamıştır. Ancak verilerin değerlendirilmesi ve karşılaştırılabilmesi için sayısallaştırılması gerekli görülmüş ve sonuçların içerik analizleri yapılarak SPSS’de değerlendirilmiştir. Likert analizi gerektiren alanlarda aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri de hesaplanmıştır. 17 kurumu ayrı ayrı ele almak güç olacağından kurumlar üç grup altında toplanmış ve değerlendirmeler grupların verdikleri yanıtlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Analiz ve anket çalışmalarının gerçekleştirildiği kurumların listesi aşağıda yer almaktadır.

## Analiz Yapılan Kurumların Listesi

- ◇ Adnan Ötüken Halk Kütüphanesi
- ◇ Ankara Valiliği Dernekler Masası
- ◇ ASELSAN
- ◇ Atılım Üniversitesi Kütüphanesi
- ◇ Barlas İmar Planlama Limitet Şirketi
- ◇ Bayındırlık ve İskân Bakanlığı
- ◇ Dış Ticaret Müsteşarlığı
- ◇ Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kütüphanesi
- ◇ Hacettepe Üniversitesi Merkez Kütüphanesi
- ◇ Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ◇ Hacettepe Üniversitesi Yetişkin Hastanesi
- ◇ ODTÜ Kütüphanesi
- ◇ TUSAŞ Havacılık ve Uzay Sanayi A. Ş. Kütüphanesi
- ◇ TRT Ankara
- ◇ TRT İstanbul
- ◇ ULAKBİM - Cahit Arf Bilgi Merkezi
- ◇ Vehbi Koç Ankara Araştırma Merkezi

İncelemelerin yürütüldüğü kurumların hizmet alanları bilgi servisi, yayıncılık, araştırma, finans, kamu hizmetleri, tıbbi hizmetler ve reklamcılıktan oluşmaktadır. Bu kurumlar genel olarak AR-GE, servis sektörü ve kamu ve askeri olmak üzere üç grup altında toplanmıştır. Analiz sonuçları başka yayınların (Külcü ve Çakmak, 2009) konusu olduğundan bu yayın çerçevesinde incelenmeyecektir.

InterPARES 3 projesinde Türkiye Takımı tarafından yürütülen bir diğer çalışma ise, InterPARES projesi yönetimi tarafından oluşturulan terminoloji çalışmalarıdır. Genel anlamda belge yönetimi ve arşivcilik alanındaki terimleri içeren terminoloji çalışmaları projeye katılan bütün takımlar tarafından iki aşamalı olarak yürütülmektedir. Türkiye Takımı'nda ilk aşamayı tamamlamış ve ikinci aşama çalışmalarını yürütmeye başlamıştır.

InterPARES Türkiye Takımı II. Dönem faaliyetlerini *"Elektronik Sistemlerde Belgelerin Özgünlüğünün Korunması Üzerine Uluslararası Araştırma Projesi: Türkiye'de Üniversitelerin Değerlendirilmesi"* başlığı altında tanımlamıştır. II. dönem faaliyetlerinin evrenini Türkiye'de faaliyetlerini sürdüren üniversiteler oluşturmaktadır. Üniversitelerde akademik faaliyetleri destekleyen en önemli faktörlerden birini idari mekanizmalar oluşturmaktadır. Üniversitelerin idari işleyişindeki etkililiğin artırılması, daha az ancak etkin bürokrasinin sağlanması, istenilen bilgi ve belgeye zamanında erişim ve elektronik bilgi ve belge sistemlerinin kullanım düzeyinin artırılması, bilgi ve belge kaynaklarının uzun süre korunması, güvenliği ve tekrar

erişimi konuları önemli araştırma alanlarını oluşturmaktadır. Üniversiteler belge formatlarında ve belgelerin dosyalanmasına dönük standart uygulamalara geçişte, elektronik bilgi ve belge yönetimi uygulamalarının yapılandırılmasında, kurum içi bilgi ve belge yönetimi idari teşkilatlanmasının yapılandırılmasında ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar (Külcü, 2005; Özdemirci, 2007). Öte yandan ülkemizde kamu üniversitelerinin aynı idari mekanizmaya sahip olması geliştirilecek bir model ya da düzenlemenin tüm kamu üniversitelerinde uygulama potansiyeli taşımasını sağlamaktadır.

Proje'nin Türkiye Takımı tarafından, "*Elektronik Sistemlerde Belgelerin Özgünlüğünün Korunması Üzerine Uluslararası Araştırma Projesi: Türkiye'de Üniversitelerin Değerlendirilmesi*" başlığındaki II. dönem alan çalışmaları kapsamında geliştirilecek anket Yükseköğretim Kurumu'nun (YÖK) 2007 yılı verilerine dayanarak oluşturduğu tabloda yer alan 93 üniversitenin tamamına gönderilecektir. Anket gönderilmeden ilgili üniversitelerle temasa geçilerek yetkili kişilerin bilgilendirilmesi sağlanacak, gerekirse yazışmalar ile istekte bulunulacaktır. Ülkemizde 94'ü devlet, 45'i vakıf olmak üzere 139 üniversite bulunmaktadır. Ancak üniversitelerin bir kısmı teşkilatlanmalarını henüz tamamlamamış ve çalışma konusunu oluşturan bilgi/belge birikimleri merkezi düzenlemeleri gerektirecek düzeye ulaşamamıştır. Çalışmanın sınırlılıkları da göz önüne alınarak üniversitelerin büyüklüklerini saptamaya yönelik öğretim üyesi sayıları temel alınmıştır. Bu çerçevede, Projede gerçekleştirilecek alan çalışmaları; yerinde gözlem ve görüşmelerle öğretim üyesi sayısı en yüksek 35 üniversitede yürütülecektir. Aşağıdaki tabloda Türkiye'de öğretim üyesi sayısında ilk 35'de yer alan üniversiteler yer almaktadır. YÖK'ün 2007 yılı verilerine dayanarak oluşturduğu tabloda toplam 93 üniversite yer almıştır. Tablodan anlaşılabileceği üzere, ilk 35'de Yeditepe Üniversitesi dışında vakıf üniversitesi bulunmamaktadır. Ayrıca devlet üniversiteleri ile vakıf üniversitelerinin idari teşkilat yapıları dolayısıyla bilgi ve belge sistemleri farklılıklar gösterebilmektedir. Çalışmada ortaya konulan verilerin daha çok kamu üniversitelerinde bilgi ve belge sisteminin yeniden organizasyonuna dayanak teşkil etmesi öngörülmektedir. Böylece Projenin Türkiye'de yürütülen çalışmaları büyük ölçüde kamu üniversiteleri ile sınırlandırılmıştır. Tabloda yer alan üniversitelerin 6'sı İstanbul'da, 4'ü Ankara'da, 2'ser tanesi İzmir ve Eskişehir'de, geri kalan 21'i de farklı illere dağılmış durumdadır. Çalışmada, toplam 36 yurt içi alan çalışması gezisi planlanmaktadır. Proje incelemeleri üniversitelerin idari teşkilatlarına bağlı, Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlıkları, Üniversite Genel Sekreterliği ve bağlı birimleri ile üniversitelerin dış yazışmalarının koordine edildiği Dış İlişkiler Müdürlükleri'nde gerçekleştirilecektir.

InterPARES Projesi Türkiye Takımının alan çalışmalarını ve doğrudan incelemelerini gerçekleştireceği yukarıdaki 35 üniversitede, uluslararası projede belirlenen analiz modelleri ve Türkiye'de üniversite koşulları göz önüne alınarak geliştirilen bir anket ve analiz formu kullanılacaktır. Aşağıda Türkiye'de üniversitelerde bilgi ve belge sistemlerinin değerlendirilmesi ve elektronik sistemlere geçiş koşullarının analizine dönük Türkiye Takımı tarafından geliştirilen konular yer almaktadır.

Tablo. II. Dönem Araştırmalarının Yürütüleceği Üniversiteler\*\*

| Sıra | Üniversite Adı                   | Öğretim Üyesi Sayısı |
|------|----------------------------------|----------------------|
| 1    | İstanbul Üniversitesi            | 2268                 |
| 2    | Ankara Üniversitesi              | 1621                 |
| 3    | Gazi Üniversitesi                | 1569                 |
| 4    | Ege Üniversitesi                 | 1380                 |
| 5    | Hacettepe Üniversitesi           | 1354                 |
| 6    | Dokuz Eylül Üniversitesi         | 1129                 |
| 7    | Atatürk Üniversitesi             | 1050                 |
| 8    | Marmara Üniversitesi             | 981                  |
| 9    | Selçuk Üniversitesi              | 897                  |
| 10   | İstanbul Teknik Üniversitesi     | 854                  |
| 11   | Çukurova Üniversitesi            | 764                  |
| 12   | Uludağ Üniversitesi              | 730                  |
| 13   | Orta Doğu Teknik Üniversitesi    | 727                  |
| 14   | Ondokuz Mayıs Üniversitesi       | 718                  |
| 15   | Anadolu Üniversitesi             | 659                  |
| 16   | Fırat Üniversitesi               | 629                  |
| 17   | Süleyman Demirel Üniversitesi    | 598                  |
| 18   | Karadeniz Teknik Üniversitesi    | 596                  |
| 19   | Akdeniz Üniversitesi             | 583                  |
| 20   | Erciyes Üniversitesi             | 549                  |
| 21   | Yıldız Teknik Üniversitesi       | 536                  |
| 22   | Dicle Üniversitesi               | 486                  |
| 23   | Sakarya Üniversitesi             | 475                  |
| 24   | Eskişehir Osmangazi Üniversitesi | 474                  |
| 25   | Pamukkale Üniversitesi           | 466                  |
| 26   | Yeditepe Üniversitesi            | 464                  |
| 27   | Kocaeli Üniversitesi             | 428                  |
| 28   | Cumhuriyet Üniversitesi          | 419                  |
| 29   | Mersin Üniversitesi              | 417                  |
| 30   | Adnan Menderes Üniversitesi      | 412                  |
| 31   | Trakya Üniversitesi              | 401                  |
| 32   | İnönü Üniversitesi               | 398                  |
| 33   | Celal Bayar Üniversitesi         | 387                  |
| 34   | Yüzüncü Yıl Üniversitesi         | 369                  |
| 35   | Boğaziçi Üniversitesi            | 363                  |

\* 18 Ağustos 2009 tarihinde [http://www.yok.gov.tr/content/view/320/118/lang\\_tr\\_TR/](http://www.yok.gov.tr/content/view/320/118/lang_tr_TR/) adresinden elde edilmiştir.

1. Üniversiteler içerisinde bilgi ve belgelerin üretildiği, dosyalandığı, düzenlendiği, dağıtıldığı, saklandığı ve depolandığı, ayıklandığı ve arşivlendiği alanların tespit edilmesi ve değerlendirilmesi,
2. Yukarıdaki çalışmalara ilişkin politikalar, yasal düzenlemeler ve uygulama örneklerinin saptanması ve değerlendirilmesi,
3. Kurumsal bilgi ve belge sistemlerinin idari ve mali koşullarının analizi,
4. İlgili alanda istihdam koşullarının değerlendirilmesi,
5. İlgili personelin eğitim koşullarının değerlendirilmesi,
6. Üniversitelerde yıllık belge üretim istatistiklerinin elde edilmesi,
7. İdari işleyiş içerisinde bilgi ve belge kaynaklarının konumunun saptanması,
8. Belge üretimi ile sonuçlanan kurumsal aktivitelerin tespit edilmesi ve değerlendirilmesi,
9. Geleneksel basılı belgelere yönelik uygulamaların tespit edilmesi ve değerlendirilmesi,
10. Belge ve arşiv uygulamalarına dönük düzenlemelerin yeterliliğinin değerlendirilmesi,
11. Belge ve arşiv uygulamalarına dönük sorumluluk dağılım çizelgelerinin oluşturulması,
12. Üniversitelerde elektronik belge üretim koşullarının tespit edilmesi,
13. Elektronik belge sistemlerinin kullanım alanlarının saptanması,
14. Elektronik belge kullanım nedenlerinin analiz edilmesi,
15. Bilgi sistemlerinde kullanılan yazılım uygulamalarının saptanması, yazılım uygulamalarının kapsamının tanımlanması,
16. Kurumsal belge yönetim programlarının kapsamının saptanması,
17. Yaşam döngüsü yaklaşımı ile üniversitelerde belge yönetim uygulamalarının değerlendirilmesi,
18. Elektronik belge uygulamalarına dönük teknolojik alt yapının yeterliliğinin analiz edilmesi,
19. Elektronik belgelerin potansiyel kullanıcılarının saptanması,
20. Elektronik belgelere yönelik üst veri (metadata) unsurlarının değerlendirilmesi,
21. Elektronik belge yönetim sistemlerinin kapsamının ortaya konulması,
22. Elektronik belge yönetim sistemlerinde yetkilendirme, güvenlik, yedekleme, sayısal imza, uzun süre koruma ile ilgili mevcut koşul ve sorunların tespit edilmesi ve analiz edilmesi,
23. Elektronik belgelerin korunma yöntemlerinin tespit edilmesi,
24. Elektronik belge sistemlerine müdahale edilebilen alanların analizinin yapılması,
25. Bilgi ve belge birimleri ile üniversitenin diğer birimleri arasındaki ilişki, koşul ve sorunların saptanması,

26. Belge ve arşiv sistemlerinin idari yapısının analiz edilmesi,
27. Bilgi ve belge kaynaklarının tanımlanması ve elde edilmesine dönük koşul ve sorunların tespit edilmesi,
28. Bilgi ve belge kaynaklarının organizasyonu ile ilgili koşulların incelenmesi,
29. Üniversitelerde bütünsel sistemlere duyulan gereksinimin tespit edilmesi,
30. Bilgi/belge kaynaklarının üretimi, yönetimi, korunması ve kullanımı ile ilgili var olan politikalar ve düzenlemelerin yenilenmesine duyulan gereksinimin saptanması.

### InterPARES 3 Projesi Sonucunda Beklenen Ürünler

Daha önce ifade edildiği gibi, InterPARES Projesinin 3. aşaması 2012 yılında tamamlanması ve sonucunda aşağıdaki ürünlere ulaşılması öngörülmektedir.

1. Kurumsal programlara yönelik politikalar, stratejiler, düzenlemeler, belge üreticilerine yönelik kılavuzlar,
2. Proje kapsamında gerçekleştirilecek özel alan çalışmalarına dönük eylem planları,
3. Farklı organizasyonlarda, içerikte ve ülkelerde özel alan çalışmalarına yönelik geliştirilen eylem planlarının geçerliliği, uygulanabilirliği ve adapte edilebilirliğinin analizi,
4. Belgelerin yaşam döngüsünde yer alan farklı aşamalarda (belge üretimi, kullanımı, bakımı, düzenlenmesi ve korunması gibi) korunması için geliştirilen farklı eylem planlarının karşılaştırılması,
5. İlgili alanda en riskli materyalleri belirlemeye dönük ölçütler (örneğin üretim tarihi, son erişim tarihi, taşıyıcı ortam, uygulama sistemi, kullanılan yazılım, donanım gereksinimleri gibi) ve bunların elde edilebilirliği,
6. Özel nitelikli sayısal belgelerin korunma gereksinimlerine dönük kılavuzlar,
7. Seçilmiş koruma eylemlerinin başarısının ölçülmesi için geliştirilmiş modeller,
8. Çeşitli tür arşiv, program, belge ve / veya sistemlere yönelik maliyet yarar analizi modelleri,
9. Çeşitli tür koruma modellerinin kişiler ve ilgili toplumsal kesimlere yönelik koşullarını belirlemeye ve/veya değerlendirmeye dönük etik modeller,
10. Bu Proje çıktılarına küçük ya da orta ölçekli kurumların ücretsiz erişimini sağlamaya dönük bir web sayfası,
11. Sayısal koruma üzerine kuramsal ve uygulamalı çalışmalar, bildiri, konferans, sempozyum metinleri ve diğer hakemli yayınlar,
12. Arşiv organizasyonları, profesyonel dernekler, ilgili üniversite programları ile arşivle doğrudan ilişkisi olmayan BT profesyonelleri, satıcıları ve servis sağlayıcıları ile insan kaynakları ve mali konularda yöneticiler, uygulamacılar, genel olarak halk kesimleri vb. yönelik eğitim modülleri,

13. Kontrol, denetim ve politika geliştirme organları, hukuk müşavirleri vb. noktalardakilerin gereksinim duyduğu sayısal belgelerin korunmasına dönük bütünsel planlar ve kılavuzlar.

InterPARES 3 Projesi Türkiye Takımı II. Dönem faaliyetlerini Türkiye’de üniversitelerde elektronik belge yönetimine dönük var olan koşulları tanımlamaya yoğunlaştırmıştır. Giderek karmaşılaşan bilgi ve belge sistemleri ile kurumsal ilişkilerde elektronik belge yönetimi yaklaşımlarının; kurumsal içerik yönetimi (enterprise content management), Web 2.0 ve Enterprise 2.0 uygulamaları, sosyal ağlar, e-posta yönetimi vb. alanlarla birlikte bütünlük ele alınması gerekmektedir. InterPARES Projesi Türkiye Takımı, gerek üniversitelerde gerekse farklı kurumlarda elektronik belge yönetimine dönük yürüteceği ya da destekleyeceği çalışmalarda, yeni koşulların yaratacağı etkileri tanımlamaya yönelecektir.

## Kaynakça

- Bogdan, R. C. & Biklen, S. K. (1998). *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods* (3. bs.). Boston: Allyn and Bacon.
- DoD 5015.2. (2002). *Design criteria standard for electronic records management software application*. 5 Nisan 2006 tarihinde [http://www.dtic.mil/whs/directives/corres/pdf/50152std\\_061902/50152s.pdf](http://www.dtic.mil/whs/directives/corres/pdf/50152std_061902/50152s.pdf) adresinden erişildi.
- Greenwood, D. J. ve Levin, M. (2003). *Reconstructing the relationships between universities and society through action research*, UK: SAGE.
- Johnson, A. P. (2002). *A short guide to action research*. Boston: Allyn & Bacon.
- InterPARES. (2006). *International Research on Permanent Authentic Records in Electronic Systems: INTERPARES I-II*. 7 Nisan 2006 tarihinde <http://www.interpares.org/> adresinden erişildi.
- InterPARES 1 Project. (2009). Project summary. 08 Eylül 2009 tarihinde [http://www.interpares.org/ip1/ip1\\_index.cfm](http://www.interpares.org/ip1/ip1_index.cfm) adresinden erişildi.
- InterPARES 2 Project. (2009). *The International Research on Permanent Authentic Records in Electronic Systems*. InterPARES. 6 Ekim 2007 tarihinde [http://www.interpares.org/ip2/ip2\\_index.cfm](http://www.interpares.org/ip2/ip2_index.cfm) adresinden erişildi.
- InterPARES 3 Project. (2008). InterPARES 3 Project organizational policy: Final version 2.0. 08 Eylül 2009 tarihinde [http://www.interpares.org/display\\_file.cfm?doc=ip3\\_organizational\\_policy\\_v2-0.pdf](http://www.interpares.org/display_file.cfm?doc=ip3_organizational_policy_v2-0.pdf) adresinden erişildi.
- InterPARES 3 Project. (2009). Welcome to the InterPARES 3 project. 08 Eylül 2009 tarihinde [http://www.interpares.org/ip3/ip3\\_index.cfm](http://www.interpares.org/ip3/ip3_index.cfm) adresinden erişildi.
- Külcü, Ö. (2005). Kamu üniversitelerinde kalite yönetimi ve kalite sistem dokümantasyonu çerçevesinde belge yönetimi. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Külcü, Ö. ve Çakmak, T. (2009). "Evaluation of institutional conditions for Electronic Records Management (ERM) in Turkey: Results of surveys carried out in 17 institution". *InterPARES 3 Symposium*. 4-5 June, Seoul, 303-311.
- McNiff, J. ve Whitehead, J. (2006). *All you need to know about action research*. UK: SAGE

- Mills, G. E. (2003). *Action research: A guide for the teacher researcher*. NJ: Merrill/Prentice Hall.
- Özdemirci, F. (2007) *Üniversiteler İçin Belge Yönetimi ve Arşiv Sistemi Geliştirme Projesi*. Proje Yürütücüsü Fahrettin Özdemirci; Araştırmacılar: Mehmet Torunlar, Selvet Saraç, Fatih Rukancı, Hakan Anameriç. (TÜBİTAK Sosyal Bilimler Araştırma Grubu SOBAG Proje No. SOBAG 107K195) Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Uzuner, Y. (2005). Özel eğitimden örneklerle eylem araştırmaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6(2), 1-12.